

Sevgi-Saygı Dengesi ile Çocuğun Biricikliği Ekseninde **Aşırı Koruyucu Tutumların Aşılması ve Aile Ortamının İyileştirilmesi**

1. Giriş

Aile, tarih boyunca oranı ve biçimi değişmekle birlikte, çocuğun hayatında her zaman belirleyici role sahip olmuştur. Eğitim, kültür, sanat, meslek, kariyer imkânlarının nicelik ve nitelik bakımından artmasına rağmen, günümüzde de ailenin çocuğun büyümesi ve yetişmesindeki etkisi sürmektedir. Bazı dönemlerde bu etkinin arttığı da gözlemlenmektedir. Özellikle arkadaşlık, akrabalık ve mahalle gibi çevresel etkileşimlerin zayıflaması; okulun yanı sıra, ailenin de çocuğun eğitim, öğretim, sosyal ve kültürel gelişimine yönelik sorumluluklarını önemli ölçüde artırmıştır.

Buna ek olarak, toplum genelinde eğitim düzeyinin yükselmesi, şehirli nüfusun artması, ailede çalışan birey sayısının çoğalması, evliliklerin azalırken boşanmaların artması ve çocuk sayısının azalması gibi değişkenler, ailenin çocuk, öğretmen ve okulla kurduğu ilişkileri karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, aile ve çocuk ilişkisinde farklı tutum ve yaklaşımlara dayanan çeşitli aile tiplerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Söz konusu aile tipleri arasında literatürde en sık tartışılan ve kamuoyunda da yaygın biçimde bilinen örnekler, helikopter aile ve ahtapot aile olarak adlandırılan modellerdir.

Kitabı Türkçeye “Anne Baba, Çocuk Arasında” adıyla tercüme edilen “Between Parent and Child”in yazarı Dr. Haim Ginott, kitabının başında şöyle diyor: “Hiçbir anne ve baba, sabah uyandıığında çocuğunun hayatını berbat etmek için planlar yapmaz.” Ancak, bu yazıda da görüleceği üzere, çocuklar ve gençlerle ilgili pek çok sorunun ebeveynlerden kaynaklandığı da bir gerçek.

2.1. Helikopter Aile ve Ahtapot Aile

“Helikopter aile” literatürde “helikopter anne baba” ya da “helikopter ebeveyn” kavramlarıyla da ifade edilmektedir. Bu kavram, çocuğun etrafında hatta tepesinde sürekli dolaşarak onu her türlü riskten ve güçlükten koruma çabasını, helikopterin pervane hareketine benzeten mecazî bir anlatımdır. Helikopter aile davranışı sergileyen anneler ve babalar, çocuklarının karşılaşılabileceği her soruna müdahale etmeyi, sorunu kendilerinin saymayı ve çözüm üretmeyi görev edinirler. Çocuk düştüğünde onu hemen kaldırır, ağladığında gözyaşını siler, üşüdüğünde kat kat giydirir, acıktığında kaşık kaşık yedirirler. Tartışmalarda onun yerine konuşur, hatta çocuklar arasında başlayan kavgayı kendilerinin sayarak kavgayı büyütürler. Ödevlerde ise

rehberliğin ötesine geçip kimi zaman sorumluluğu bütünüyle üstlenerek bizzat hazırlarlar. Bir anlamda, çocuklarının işlerini, güçlerini ve sorumluluklarını kendilerinin kabul ederler.

Helikopter aileler genellikle çocuğun yalnızca akademik başarıya odaklanmasını ister; mutfağa girip vakit kaybetmesini, evle ilgili sorumluluklar almasını ya da başka bir şeyle meşgul olmasını istemezler. Bu nedenle çocuğun günlük yaşamda karşılaşılabileceği pek çok ihtiyacı, ebeveynleri tarafından karşılanır. Öyle ki, çocuğun kendi başına karar vermesi, sınır çizmesi ya da bağımsız hareket etmesi, ebeveyn açısından bir kayıp ya da tehdit olarak da hissedilebilir. Bu hissediş, aile ile çocuk arasındaki ilişkiyi giderek daha sorunlu hâle getirir.

Ailelerin helikopter tarzı tutumlar geliştirmesinde, modern dönemin rekabetçi ve kariyer odaklı yapısı kadar, ebeveynlerin kendi çocukluk ve gençlik dönemlerinde yaşadıkları yoksunluklar da etkili olmaktadır. **“Ben zorluk çektim, çocuğum çekmesin” ya da “Ben okuyamadım,**

çocuğum okusun” gibi ifadeler, bu ruh hâlinin göstergeleridir. İyi niyetle dile getirilen bu söylemler, zamanla çocuğun gelişim alanlarını daraltan aşırı müdahaleci bir tutuma dönüşebilmektedir.

Helikopter aile, günümüzde en yaygın ebeveynlik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, daha az görülse de benzer hatta bazı yönleriyle daha yoğun korumacılığı ifade eden “ahtapot aile” tipi de dikkate değerdir. “Ahtapotluk”, çocuğu boğacak kadar sarıp sarmalamayı çağrıştıran kinayeli bir adlandırmadır. Ahtapot aileler, helikopter ailelere benzer tutum ve davranışlar sergiler; ancak bu tutumlar çoğu zaman daha kuşatıcı ve sınır daraltıcı bir boyuta ulaşır.

Ahtapot ailelerde çocuğun sosyal çevresi büyük ölçüde ebeveyn tarafından sınırlandırılır. Çocuğu arkadaşsız bırakacak ölçüde kuşatmak, başkalarıyla duygusal bağ kurmasını engelleyecek kadar kısınmak ve onu ebeveyn merkezli bir dünyaya hapsedmek bu aile tipinin belirgin özellikleri

arasındadır. Bu durum, çocuğun adeta nefessiz kalmasına yol açar. Nitekim bazı anne ve babaların “Onun arkadaşı benim” ifadesi, ahtapot aile yaklaşımının özünü açık biçimde yansıtmaktadır. Oysa bu tür ifadeler, annelik ve babalık ile arkadaşlık rollerinin karışmasına işaret eden sorunlu bir tutumun habercisidir.

Hem helikopter hem de ahtapot aile tiplerinin çoğalmasının nedenleri arasında, çocuğa verilen değerlerin olması gereken sınırların üzerine çıkarılarak abartılması da bulunmaktadır. Çocuk merkezli bu varlık anlayışı, zamanla çocuğun kutsallaştırılmasına kadar uzanabilmektedir.

Aşağıda, bu iki aile tipinin çocukta, ailede ve toplumda meydana getirdiği bazı sorunlara değinilecektir.

2.2. Abartılı Koruma ve Boğucu Sevginin Olumsuz Sonuçları

Önce helikopter ailenin çocukta, ailede ve toplumda meydana getirdiği sorunlara bakalım. Böyle bir ortamda büyüyen çocuğun kendi başına karar verme, sınır çizme ve sorumluluk alma becerileri yeterince gelişmez. **Her sorunun ebeveyn tarafından çözülmesi, çocuğun karşılaştığı güçlüklerle baş etme pratiği kazanmasını engeller. Bu durum, özgüven ve yeterli duygusunda zedelenmeye yol açar; sürekli müdahaleye maruz kalan çocuk, kendi yapabileceği yetisini kaybeder.** Sorumluluk bilinci gelişmez; günlük yaşam becerileri ve akademik sorumluluklar ebeveynler tarafından üstlenildiği için çocuk sorumluluk almaya yabancılaşır. Kendi başına hareket etmek, hata yapmak ya da makul riskler almak çocuk için kaygı verici hâle gelir.

Helikopterlik davranışları, çocukla sınırlı kalmayıp aile yapısında da sorunlara neden olur. Ebeveyn ve çocuk arasındaki sağlıklı ilişki zamanla ailenin rutin davranışına dönüşür. Ebeveynin aşırı müdahalesi, çocukla kurulan ilişkiyi destekleyici olmaktan uzaklaşarak baskılayıcı bir yapıya büründürür. Ebeveynin çocuğun yerine düşünmesi, konuşması ve hareket etmesi, aile içindeki rollerin karışmasına neden olur. Bu durum aile içinde gerilim ve çatışmaları artırır. Çocuğun kendi şahsiyetini oluşturma çabaları ebeveyn tarafından kopuş ya da tehdit olarak algılandığında çatışmalar daha da derinleşir. Ayrıca her sorumluluğu üstlenme ve her alana yetişme çabası, ebeveynlerde ruhi ve bedeni yorgunluğa neden olabilir.

Helikopter aile davranışları toplum düzeyinde de birçok soruna yol açmaktadır. Bunların başında, kendi kararlarını almakta zorlanan ve sürekli yönlendirme bekleyen bireylerin artması gelmektedir. Sosyal, siyasi ve ekonomik konularda inisiyatif almakta güçlük çeken bireylerin çoğalması, toplum işleyişi ve uyumunu da olumsuz etkiler. Rekabetçi ancak kırılabilir bireylerde artış gözlemlenir; akademik başarıya aşırı odaklanan fakat sosyal ve duygusal açıdan yeterince güçlenmemiş bireyler yetişir. Bu durum, toplumsal ilişkilerde uyum sorunlarını artırır. Çocukluk döneminde aşırı korunan bireyler, yetişkinlikte otoriteyle, sınırlarla ve sosyal ilişkilerle uyum sağlamakta zorlanabilir.

Literatürde “Uzamış gençlik” olarak tanımlanan, gençlerde olgunlaşma ve yetkinliğin gecikmesi sorununun ortaya çıkmasında da helikopter ve ahtapot aile tutumlarının payı büyüktür. Bu da evliliğin ileri yaşlara ertelenmesi başta olmak üzere doğurganlığın azalması gibi pek çok sorunu tetikler.

Ahtapot aile tutum ve davranışları da çocukta, aile içinde ve toplumda çeşitli sorunlara kaynaklık

etmektedir. Bu sorunların bir kısmı helikopter aile tutumlarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca şu sonuçlardan da söz edilebilir: Sosyal çevrenin aşırı sınırlandırılması nedeniyle çocuklarda arkadaşlık becerilerinin gelişmemesi, akran ilişkilerinde yetersizlik, ebeveyn sevgisi merkezli bir dünyaya hapsolme sonucu kişilik oluşumunun sekteye uğraması, başkalarıyla duygusal bağ kurmada zorlanma ve güvensizlik, kuşatılma hissine bağlı olarak kaygının artması, sınırlarını tanıyamama ve başkalarının sınırlarına saygı geliştirememesi...

Ahtapot aile tutum ve davranışları, anne-baba rolleri ile arkadaşlık rollerinin birbirine karışmasına da yol açmaktadır. Bunun yanı sıra ebeveyn ve çocuk ilişkisinin destekleyici bir ilişki olmaktan çıkıp bağımlılık üretmesi, çocuğun gelişim adımlarının ebeveyn tarafından engellenmesi nedeniyle aile içi gerilimin artması, çocuğun bireyselleşme girişimlerinin ebeveyn tarafından bir tehdit olarak algılanması sonucu çatışmaların çoğalması gibi durumlar aileyi zorlayan sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu etkenler, kırılgan bir toplumsal yapının ortaya çıkmasının da önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Bazı çocuklar, her iki aile tipinin edilgenleştirici tutumlarından kendilerini korumak isterler. Ancak çocuk ve aile, bu süreci doğru yürütemezse çatışmalar artar, sorunlar büyür. Bazı aileler, çatışmaları zamanında fark ederek fazla büyütmeden sorunu çözme yolunu seçerler. Böyle durumlarda rehberlik ve örneklilik fazlasıyla önemlidir.

3.1. Sevgi ve Saygıyı, İç İçe Geçmiş Tutum ve Davranışlara Dönüştürmek

Toplumda yaygın şekilde bulunan helikopter ve

ahtapot aile başta olmak üzere, çocuğu edilgenleştiren ebeveyn davranışlarını azaltmanın ve önlemenin yolları üzerine düşünmek bugün her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır. Bu noktada, **sevgi** ve **saygı** tutumlarının, hem çocuğun edilgenlikten kurtarılmasında hem de aile bireyleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı biçimde geliştirilmesinde ciddi bir işlev göreceği söylenebilir.

Ancak söz konusu iki tutumun, günümüz toplumunda yaygın olarak anlaşılı ve uygulanış biçimlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Hem inanç temeli hem de kültürel boyutu bulunan sevgi ve saygı kavramlarını asli hüviyetlerine kavuşturabildiğimiz ölçüde, aile ve çocuk ilişkilerinde, aile içi bütün etkileşimlerde, daha geniş anlamda toplumsal ilişkilerde olumlu dönüşümün önü açılacaktır.

“Küçükleri sevmek, büyükleri saymak”, “Büyüğünü saymayan, küçüğünü sevmez”, “Saygı büyüğe, sevgi küçüğe yakışır” gibi toplumun diline pelesenk olmuş kalıp ifadelerden de anlaşılacağı üzere, insanlarımızın önemli bir kısmı sevgi ve saygıyı birbirinden bağımsız hâller olarak algılamaktadır. Bu yaygın kabullerin, sevgi ve saygı kavramlarının doğru anlaşılmasını sağladığını söylemek güçtür. Aksine, bu tür kalıplar, sevgi ve saygının farklı kişilere yöneltilen ayrı duygular olduğu yönünde sorunlu ve sorunlar doğurucu bir düşünceyi beslemektedir.

Bundan dolayı, sevgi ve saygının doğru anlaşılmasına yönelik toplumsal bir tashihe ihtiyaç olduğu açıktır. Nitekim yukarıdaki örneklerin yanı sıra, eşine şiddet uygulayan bazı kişilerin de olumsuz davranışlarını gerekçelendirirken “Çok seviyordum” ifadesine sığınmaları ya da kadına yönelik şiddet vakalarında “Kocasıdır, sever de döver de!” biçimindeki savunmacı söylemler de, sevgi ve saygının birbirinden kopuk biçimde ele alındığını açıkça göstermektedir.

Bu tür ifadeler, sevgi iddiasının saygıdan ve değer vermeden bağımsızlaştırıldığı, hatta saygıyı dışlayan bir anlayışın toplumsal zeminde meşurlaştırılabildiğini ortaya koymaktadır. Gerçekten de sevgi, çoğu zaman aşırı koruyuculukla, saygı ise koşulsuz itaatle özdeşleştirilmekte; bu durum, çocuk başta olmak üzere insanın şahsiyet veya birey oluşum sürecini zayıflatmakta ve aile içi ilişkileri, diğerini yeterince dikkate alamayan, tek yönlü hâle getirmektedir.

Sevgi ve saygı gerçekten birbirinden bağımsız ve ilişkisiz kavramlar mıdır? Yoksa bu iki hâl, birbirini tamamlayan; biri olmadan diğeri eksik kalan, hatta işlevini yitiren bir bütünün parçaları mıdır? Bu soruya verilecek cevap, yalnızca bireysel ilişkilerin niteliğini değil, toplumsal yapının hangi değerler üzerine inşa edileceğini de belirleyici kılmaktadır.

Yaşanmış vakalar bize açıkça göstermektedir ki saygı içermeyen sevgi, sevilenin şahsiyetini dikkate almak yerine onu yok sayar ya da küçümser. Böyle bir sevgi, iradeye itibar etmek yerine sınırlar; korumak adına kısıtlar, sahiplenmek adına boğar ve nihayetinde sevilenin varlığını zedeleyen bir hâle dönüşebilir. Aile içinde sıklıkla rastlanan bu tür sevgi, iyi niyetli olsa dahi karşısındakini edilgenleştirir, kendi olma imkânını daraltır. Buna karşılık **sevgi içermeyen saygı ise ilişkileri mesafeli, soğuk ve duygudan arınmış bir resmiyete indirger.** Böyle bir ortamda bağlar zayıftır; ilişki vardır ama temas yoktur.

Bu nedenle “küçükleri sevmek”, mutlaka saygıya da içermelidir. Sevgi, ancak saygıyla birlikte anlam kazanır; tutumlara ve davranışlara yansıdığı ölçüde gerçek bir değere dönüşür. Çünkü “küçük” dediğimiz bir “insan”dır; hangi yaşta olursa olsun, ismi olan, bedeni olan, kimliği olan bir şahsiyettir.

Adı farklıdır, sureti farklıdır; parmak izleri gibi gözü de adeta bir kimlik kartıdır, DNA’sı da öyle. Hiçbir insan bir diğerinin aynısı değildir; herkes özeldir, biriciktir, muhtemeldir. Bir çocuk, bir ailenin mensubu, bir anne ve babanın doğurduğu olmakla birlikte, aynı zamanda **müstakil bir varlıktır.** Onu yalnızca ait olduğu yapı üzerinden tanımlamak, bireysel varlığını gölgelemek anlamına gelir. İşte tam da bu noktada saygı, yaşa, cinsiyete, statüye ya da güce bağlı bir tutum olmaktan çıkar; **insan olmaktan kaynaklanan temel değer** hâline gelir. Böyle bakıldığında saygının her yaştaki insana gösterilmesi gereken bir ilke olduğu berrak biçimde anlaşılır.

Saygı, hak, hukuk, adalet ve eşitlik gibi değerlerin de zeminini oluşturur. Saygı, bu yönüyle varlığın kabulüdür. **Sevgiyle beslenmeyen saygı nasıl kuru ve mesafeli kalıyorsa, saygıyla korunmayan sevgi de zamanla yıkıcı bir güce dönüşebilir.** Sağlıklı bireylerin ve sağlıklı bir toplumun inşası, ancak bu iki değer birliktedir, dengeli ve bilinçli biçimde yaşatılmasıyla mümkün görünmektedir.

3.2. Sevgi ve Saygı Dengesinin Sağlayacağı Kazanımlar

Bir aile, çocuğunu müstakil bir kimliğe, şahsiyete ve varlığa sahip bir kişi olarak görebilmesinin yanı sıra sevgisini saygıyla harmanlayabildiğinde, helikopter ya da ahtapot ebeveynlik tutumlarından doğal olarak uzak durur. Bu çerçevede saygı, sevgiyi dengeleyen; onun boğucu, kuşatıcı ve aşırı bir hâl almasını engelleyen temel bir işlev üstlenir. Böyle bir dengede çocuğun potansiyelini keşfetmesi, yeteneklerini geliştirmesi, şahsiyetini inşa